Alexandru Dârul

OPOZIȚIA NEGATIV-AFIRMATIVĂ ŞI MODALITATEA

Elementul marcat al opoziției negativ-afirmative – constituentul negat – la diferite niveluri ale limbii se prezintă drept o categorie funcțional-semantică[1] fiind supusă influenței unor factori de ordin contextual, care într-un mod sau altul influențează sensul acesteia.

***N-ai fost** ieri la miting? – **Ai fost** ieri la miting?*

***Până a nu** pleca în concediu, a reuşit să termine lucrarea. – **Până a pleca** în concediu a reuşit să termine lucrarea*.

***N-ar fi** plouând **oare**? – **A fi** plouând*.

*Şi **unde nu porneşte** un hostropăț chiar în mijlocul drumului! – Şi **când colo porneşte** un hostropăț chiar în mijlocul drumului* etc.

Printre categoriile funcțional-semantice care interferează cu opoziția negativ-afirmativă un loc deosebit îl ocupă modalitatea. În enunțurile cu verbul-predicat la unul din modurile ireale operatorul negativității capătă o altă valoare decât enunțurile cu verbul-predicat la indicativ (a se compara: *Ion **n-a plecat**. – Să **nu fi plecat** Ion./ De **nu pleca** Ion*.). Aceasta s-ar putea datori şi faptului că printr-un verb-predicat la unul din modurile nereale se redă o acțiune ce n-a avut loc şi, totodată, exprimarea nerealizării aceleiaşi acțiuni se poate obține printr-una din formele indicativului (mod real), însoțită de operatorul negativității.

Interferența câmpurilor semantice, pe de o parte, a modului, iar pe de alta, a opoziției negativ-afirmative, a determinat faptul că elementele opozitive „negație”–„afirmație” sunt tratate de unii cercetători ca două elemente extreme ale paradigmei modalității. În parte R. N. Arskaia declară că „afirmația şi – negația” se află în corelație continuă şi în interconexiune cu astfel de trepte intermediare ca „pregnanța”, „probabilitatea”, „plauzibilitatea”, „presupunerea”, „îndoiala”, (a se vedea: Р. Н. Арская, 1961, p. 41).

Includerea negației în categoria modalității, după opinia lui N. M. Alexandrov, s-ar datora faptului că în negație s-ar manifesta atitudinea subiectivă a vorbitorului față de conținutul enunțului (Н. М. Александров, 1967, p. 4-5).

După cum se afirmă în Gramatica Academică a limbii ruse din 1954, drept punct de plecare în determinarea negației ca element opozitiv al modalității a putut servi definiția „raportului modal” în propoziție ca o atitudine subiectivă a vorbitorului față de conținutul exprimat (Грамматика русского языка, 1954, t. II, partea I, p. 80). Dacă caracterul „adevărat” sau „fals” al celor ce se conțin în enunț, din punctul de vedere al vorbitorului, se vor prezenta în raport de opoziție, şi exprimarea acesteia se va realiza cu ajutorul unei

[1] Termenul *categorie funcțional-semantică* este folosit de Bondarko A. V. (a se vedea Бондарко А. В., 1971).

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

mărci a negației, atunci nu va constitui mari dificultăți a stabili motivarea unei astfel de interpretări. Încă Windelband relata că dacă am reprezenta „probabilitatea printr-o linie dreaptă pe care am înşira în creştere diverse trepte de intensitate ale acestei noțiuni, atunci punctele ei extreme vor constitui, respectiv, afirmația şi negația (Виндельбандт, 1904, p. 360-370).

Printre cei care includ negația în cadrul categoriei modalității se numără, de asemenea, O. Jespersen (O. Jespersen, 1917).

De altfel, V. V. Vinogradov consideră că propozițiile de tipul rus. *Да* (da), *Нет* (nu), *Конечно* (bineînțeles) adesea sunt foarte expresive, redând o calificare modală a enunțului, iar uneori exprimă un îndemn (o stimulare) la acțiune, ținând, după opinia autorului, de categoria modalității (В. В. Виноградов, 1954, p. 15). Cât priveşte particula negativă rusă *не*, prin aceasta, după presupunerea autorului, se manifestă două modalități de bază: a) contrastiv-afirmativă (se confirmă prezența calității stării sau acțiunii contrapuse celor negative; b) modalitatea pur negativă cu diferențierea de gradare şi de energie a negației (В. В. Виноградов, 1947, p. 670-671).

La categoria modalității este trecută opoziția negativ-afirmativă de către A. A. Holodovici. Plasând categoria modalității pe o linie dreaptă, aşa cum o făcea Windelband (a se vedea *supra*), A. A. Holodovici situează „afirmația" şi „negația" la periferiile paradigmei modalității, între ele plasând celelalte elemente ale categoriei date (neverosimilitatea, problematicitatea, posibilitatea, evidențialitatea) în ordinea diminuării trăsăturii de neautenticitate şi, respectiv, a creşterii (sporirii) trăsăturii de autenticitate (А. А. Холодович, 1946, p. 186). Totodată, în articolul dat, se subliniază că negația (operatorul negativității), pe de o parte, este punctul inițial pe linia (pe dreapta) modalității, iar pe de alta, participă la toate etapele amplasate pe (dreapta) linia respectivă, contribuind la crearea în fiecare punct (segment) a unei varietăți de câmp semantic (*Ibidem*).

Contrapunerea „negație-aserțiune" se consideră drept semnificația de bază a modalității de către V. G. Admony. În lucrarea sa „Введение в синтаксис современного немецкого языка", în parte, se subliniază că propoziția asertivă şi propoziția negativă se dovedesc a fi unele din cele mai importante tipuri de propoziții care se deosebesc între ele atât din perspectiva raporturilor din realitate, exprimate ca atare, cât şi din punctul de vedere al caracterului modalității, sub aspectul evaluării reale a acestor conținuturi (В. Г. Адмони, 1956, p. 164).

R. N. Arskaia, pomenită *supra*, consideră că atât aserțiunea, cât şi negația se includ în rândul sensurilor de modalitate, exprimând atitudinea vorbitorului față de relația dintre acțiune şi subiect (agent) care se acceptă (aprobă) sau se neagă (se respinge/ se recuză/ se condamnă/ se blamează), prin care se exprimă raportul celor enunțate față de realitate din punctul de vedere al vorbitorului (Р. Н. Арская, 1961, p. 41). Şi în continuare legătura dintre aserțiune şi negație se realizează prin verigile intermediare ce fac parte din lanțul ce (constituie) formează paradigma modalității (*Ibidem*). Ideea de a prezenta modalitatea drept o secvență de segmente aranjate pe o linie dreaptă, ale cărei extreme sunt reprezentate prin „aserțiune" şi „negație", este aplicată de R. N. Arskaia şi unităților lexicale modale. După părerea autoarei, la extremele acestei linii se situează cuvintele modale negative şi asertive, prin care se exprimă presupoziție (предположение) şi certitudine (уверенность) şi unele nuanțe ale acestora (*Ibidem*, p. 42).

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

De altfel, lista cercetătorilor ce leagă negaţia cu modalitatea poate fi continuată, dar punctele lor de vedere nu se vor deosebi radical de ale celor pomeniţi *supra*.

Trecerea ONA (opoziţiei negativ-afirmative) la elementele opozitive ale paradigmei modalităţii este determinată de tendinţa de a trata modalitatea drept o categorie extrem de vastă (cuprinzătoare) şi neclar determinată, cuprinzând fapte extrem de eterogene. În ordinea aceasta de idei, atrage atenţia asupra sa următoarea afirmaţie făcută de P. Adameţ: „Modalitatea este o noţiune foarte largă şi, cu toate că poate fi formulată definiţia ei generală, din ea fac parte caracteristici foarte eterogene (a se compara: „aserţiune – interogaţie – îndemn"; „realitate – probabilitate – irealitate"; „necesitate – posibilitate – intenţie" etc.), despre care lucru în mod indirect mărturiseşte şi faptul că unele caracteristici modale se pot stratifica" (П. Адамец, 1968, p. 86). Autorul ilustrează teza dată prin exemple din limba rusă, care în română ar putea fi redate prin enunţurile: *Tu n-ai putea pleca într-acolo? El*, *probabil*, *nu trebuia să plece într-acolo*.

Faptul că în categoria modalităţii cercetătorii includ adesea fenomene eterogene de limbă, inclusiv „aserţiunea" şi „negaţia", s-ar putea explica în parte şi prin aceea că la stabilirea hotarelor dintre componentele categoriei date nu se ţine cont de principiul neintersectării elementelor apropiate sub aspect lexico-gramatical la exprimarea opoziţiilor amplificate (осложнённые противопоставления). Vorba e că una şi aceeaşi propoziţie cumulează concomitent o serie de sensuri lexico-gramaticale apropiate între ele. Suprapunându-se unul peste altul, ele se completează reciproc, astfel că, uneori, este destul de anevoios a fixa limitele fiecăruia. Prin aceasta s-ar putea explica faptul că într-un enunţ de tipul: *Petrea probabil încă nu s-a întors*, se consideră că ar fi vorba de o negare diminuată (ослабленное отрицание).

Totuşi faptul acesta nu poate servi drept motiv pentru a trece toate valorile date la o singură categorie. Astfel că, după cum se va vedea *infra*, aşa cum modalitatea nu poate fi trecută la categoria opozitivă negativ-asertivă, la fel ONA nu poate fi considerată drept element constitutiv al modalităţii.

Pornind de la enunţul analizat de Pr. Adameţ *Он*, *вероятно*, *не должен был туда ходить?* ('El, probabil, nu trebuia să se ducă într-acolo?'), T. Lomtev subliniază că Adameţ, menţionând că în propoziţia dată se conţine intonaţia interogativităţii, sensul negării, semnificaţia „necesitate", înţelesul „probabilitate", n-a intuit acele urmări ce decurg din această afirmaţie, ea constând în faptul că semnificaţia interogaţiei şi a existenţei, a afirmării şi a negării, a necesităţii şi a posibilităţii nu formează o singură categorie gramaticală – aceea a modalităţii (Т. Ломтев, 1972, p. 88).

De bună seamă, dacă se compară opoziţia „negaţie-aserţiune", pe de o parte, iar pe de alta, opoziţia „posibilitate-necesitate", se poate lesne observa că ele ţin de planuri de diferite. Semnificaţia elementelor celor două tipuri de opoziţii, fără îndoială, se intersectează, ceea ce le permite să fie utilizate în acelaşi enunţ, ca de exemplu: *Ionel pleacă*. *– Ionel trebuia să plece*. *– Ionel poate pleca*.; *Ionel nu pleacă*. *– Ionel nu trebuia să plece*. *– Ionel nu poate pleca*. *– Ionel poate să nu plece*.

T. Lomtev exclude elementele opozitive „negaţie" şi „aserţiune" din categoria modalităţii sub motiv că ele nu conţin semnificaţie modală (*Ibidem*). Totodată, el face trimitere la A. Mirovič care subliniază că diversele propoziţii exprimă în aceeaşi măsură

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

atât aserțiunea (existența), cât şi negația (inexistența) în orice plan modal (А. Мирович, 1962, p. 107). Asupra lipsei de temei pentru includerea noțiunilor opozitive „afirmație" şi „negație" printre elementele paradigmatice ale categoriei modalității atrage atenția Z. Panfilov. „Faptele pur lingvistice, – menționează el, – permit să considerăm că „afirmația" şi „negația" se proiectează în alt plan decât astfel de semnificații incontestabil modale ca problematicitatea, incertitudinea etc., fapt ce se confirmă în parte, prin aceea că atât în enunțul pozitiv, cât şi în cel negativ se pot exprima în aceeaşi măsură şi problematicitatea, şi îndoiala, şi caracterul categoric (peremptoriu) etc., şi verbul îşi poate schimba forma în conformitate cu modul respectiv" (В. З. Панфилов, 1963, p. 50). Spre deosebire de V. T. Admony care consideră că propozițiile aservite (afirmative/pozitive) se deosebesc de cele negative nu prin conținutul raporturilor reale exprimate ca atare („existență" – „inexistență"), ci prin caracterul său modal, prin evaluarea (/ aprecierea) realității ale acestor două conținuturi (В. Т. Адмони, 1956, p. 163), V. Z. Panfilov subliniază că propozițiile aservite (/ pozitive) şi cele negative nu se deosebesc una de alta prin caracterul atitudinii vorbitorului față de conținuturile exprimate de acestea. Despre asemenea fapte, după opinia autorului, mărturisesc chiar situațiile când verbul-predicat în astfel de propoziții se află la modul indicativ (la modul „zero"): în fiecare din propozițiile date se comunică ceva despre unele fapte reale: în cea aservită (pozitivă) – despre existența unui sau altui raport (legături), iar în cea negativă – despre inexistența, despre lipsa unei asemenea legături (В. З. Панфилов, 1963, p. 50). După cum se menționează în Gramatica academică a limbii ruse din 1954, prezența operatorului negativității pe lângă verb la modul indicativ nu schimbă caracterul modal al celui de la urmă (*Грамматика русского языка*, 1952, p. 473-474).

Comparând perechile de propoziții de tipul rus. *Я сказал*. 'Eu am zis.' – *Я не сказал*. 'Eu n-am zis.' – *Он беспомощен*. 'El e neputincios.' – *Он не беспомощен*. 'El nu e neputincios.', Galina Zolotova constată că între propoziția afirmativă şi cea negativă se poate întrevedea o anumită diversitate în exprimarea raporturilor din lumea ambiantă. „Dar din punctul de vedere al realității, conținuturile (înțelesurile) acestor propoziții sunt de valoare egală: în ele se confirmă de către vorbitor realitatea faptelor" (Г. Золотова, 1973, p. 146-147). Nerecunoscând faptul că negația ar fi o trăsătură prin care s-ar reda modalitatea de bază a propoziției, autoarea, totodată, relatează că mijloacele lingvistice prin care se exprimă negativitatea „în îmbinare cu alte mijloace pot participa la crearea unor nuanțe suplimentare ale modalității" (*Idem*, p. 147). De altfel, şi logica clasifică judecățile în afirmative şi negative nu din perspectiva modalității, ci din punctul de vedere al calității judecății (В. П. Панфилов, p. 50).

Pare să nu existe destul temei pentru a include ONA printre elementele opozitive modale sub motiv că prin opoziția dată s-ar manifesta orientarea comunicativă a enunțului. În ordinea aceasta de idei, V. P. Panfilov, de exemplu, menționează că „drept afirmative şi negative ar putea fi calificate, în parte, astfel de propoziții care se deosebesc radical din perspectiva orientării comunicative, ca propozițiile enunțiative şi propozițiile imperative care, prin urmare, din punctul acesta de vedere ar trebui să fie definite ca propoziții cu modalitate dublă, şi anume, respectiv, drept afirmativ-enunțiative, negativ-enunțiative, afirmativ-imperative şi negativ-imperative" (В. П. Панфилов, p. 48).

Includerea negației (uneori nu se ia în considerare cel de al doilea element opozitiv al ei – aserțiunea) printre componentele modalității este determinată de faptul că hotarele

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

categoriei date nu sunt clar conturate, că nu există o părere unică privind problemele de bază ale esenței categoriei date, printre care chiar conceptul de „modalitate", tipurile de propoziții modale, corelația acesteia cu predicativitatea etc. (*Idem*, p. 52). Or, aceasta în mare măsură este determinată de faptul că până în prezent rămâne discutabilă problema modalității logice, a modalității judecății (*Ibidem*).

Numai după stabilirea (fixarea) limitelor categoriei modalității, după definirea ei clară, se va putea obține soluționarea problemei în discuție.

Bazându-se pe categoriile gramaticale date şi respectând principiul neintersectării elementelor lor constituente, T. P. Lomtev încearcă să schițeze cadrele categoriei modalității. Tratând modalitatea drept o anumită proprietate a raporturilor dintre obiectele predicative, şi anume o astfel de proprietate a raporturilor ce se deosebeşte din perspectiva realității şi a ipoteticității, din punctul de vedere al felului de existență, precum şi sub aspectul existenței (prezenței) sau lipsei indicilor privind certitudinea (siguranța) veridicității lor (Т. Ломтев, 1972, p. 91), el deosebeşte (distinge) trei categorii gramaticale ce dispun de caracter modal. Printre acestea: 1) Categoria gramaticală „realitate – ipoteticitate"; 2) Categoria modusului de existență şi 3) Categoria evaluării (aprecierii) subiective a veridicității sau a falsității enunțului (*Ibidem*).

Cam despre aceleaşi tipuri de raporturi modale vorbeşte şi Galina Zolotova, numindu-le însă altfel:

1) Raportul (atitudinea) conținutului enunțului (mai precis a semnului predicativ) față de realitate din punctul de vedere al vorbitorului (după clasificarea lui T. Lomtev aceasta ar corespunde categoriei gramaticale „realitate – ipoteticitate");

2) Atitudinea vorbitorului față de conținutul enunțului (conform clasificării lui T. Lomtev aceasta ar corespunde categoriei evaluării subiective a veridicității sau falsității enunțului);

3) Raportul dintre subiectul-purtător al semnului (caracteristicii) şi semnul predicativ (după Lomtev, – categoria modului de existență [existențialitate]) (Г. Золотова, p. 142).

T. Lomtev ține să sublinieze că cele trei categorii cu caracter modal nu formează o categorie gramaticală unică a propoziției, întrucât elementele lor opozitive nu constituie un sistem unic. Şi cu toate că ele sunt concentrate într-o singură categorie aceea a modalității, comunitatea lor se reduce de fapt la caracterul raportului realității şi al vorbitorului față de enunț, fiecare dintre acestea dispunând de o anumită semnificație care poate fi contrapusă numai în limitele subcategoriei respective (realitate – ipoteticitate; evaluarea subiectivă a caracterului veridic sau fals al enunțului; modusul de existență).

Cu toate că mijloacele de exprimare a modalității cu greu pot fi repartizate în cele trei clase, totuşi poate fi întrevăzută o anumită logică. De exemplu, pentru redarea categoriei „realitate – ipoteticitate" este utilizată, de regulă, forma modală a verbului; categoria modusului de existență – prin intermediul verbelor modale; categoria evaluării enunțului din perspectiva „veridicității-falsității" – prin intermediul verbelor modale; categoria evaluării enunțului din perspectiva „veridicității – falsității" – prin mijlocirea cuvintelor incidente (amănunțit despre aceasta a se vedea, în parte, pentru limba rusă – Г. Золотова, p. 142-153).

Subcategoriile menționate ale modalității se pot suprapune, formând cele mai diverse semnificații ale modalității propoziției (a se vedea: Т. Ломтев, 1972, p. 101-102).

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

Astfel, aceeaşi propoziţie poate conţine concomitent modalitatea realităţii, necesitatea existenţei raportului predicativ, modalitatea certitudinii (de exemplu: *Sigur că el trebuie să vină*. *Vreau numaidecât să ne întâlnim astăzi*).

Diversele tipuri ale modalităţii, formate la intersecţia celor trei subcategorii ale acesteia, corelează într-un fel anumit cu negaţia. Poate să i se aplice semnificaţie negativă, în parte, unei propoziţii cu modalitate ipotetică (de exemplu: *Dacă ea ar fi mărturisit; să fi venit Ion*. – *Dacă ea* ***n****-ar fi mărturisit; să* ***nu*** *fi venit Ion*). În caz că se face abstracţie de nuanţa de supoziţie – semnificaţie modală – propoziţiile citate, asertive sub aspect semantic, echivalează cu unele propoziţii negative cu verbul predicativ la indicativ: „*Ea n-a mărturisit*"; „*Ion n-a venit*".

Tendinţa de a lega negaţia de categoria modalităţii, de a situa opoziţia „negaţie – afirmaţie" pe aceeaşi dreaptă cu elementele opozitive ale modalităţii, a generat ideea despre necesitatea de a se vorbi în cadrele negativităţii, pe de o parte, de o negare categorică, iar pe de alta, – de una mai diminuată, mai difuză, precum şi de unele trepte intermediare între acestea. M. Molho, de exemplu, consideră că semnificaţiile „mai mult" şi „mai puţin" sunt elemente constituente ale negativităţii, indicând diferite gradaţii ale acesteia M. Molho, p. 704). Se spune, în felul acesta, că modalitatea amplifică negaţia.

Unii cercetători admit existenţa în limba naturală a cuvintelor modale negative, prin care se exprimă, pe de o parte, „certitudine", „siguranţă" privind cele supuse negaţiei, iar pe de alta, cuvinte prin care se exprimă „îndoială", „incertitudine" sau „probabilitate" (a se vedea, în parte, Афанасьев, 1966, p. 11). Încercarea de a diferenţia mai multe grade de intensitate a negării este, după cum s-a relatat de acum, rezultatul confundării a două planuri. Vorba e că atât în cadrul modalităţii, cât şi în acea al negării, drept element opozitiv se prezintă verbul la modul indicativ la forma pozitivă (asertivă). În urma dislocării planurilor, atât componentele modalităţii, cât şi cele ale ONA se pomenesc pe aceeaşi linie.

Astfel, ca rezultat al analizei funcţional-semantice a enunţului negativ cu modalitate ipotetică: „*El nu s-ar fi dus*" este interpretat pe fundalul cu acelaşi verb-predicat la modul indicativ al propoziţiei asertive: „*El s-a dus*", deşi, logic, ar trebui să se opună propoziţiei afirmative cu verbul la modul ireal (ipotetic) – „*El s-ar fi dus*". Or, de aici urmează să se facă deducţia că negaţia pe lângă verbele la modul ireal ar avea altă semnificaţie decât în cazul verbelor la forma indicativă.

De altfel, dacă se acceptă modul acesta de tratare a diverselor mijloace lingvistice, atunci de pe urma suprapunerii unei categorii lingvistice asupra alteia, ca rezultat, fiecare din aceste categorii se va îmbogăţi, se va extinde esenţial, de pe urma interferenţei dintre negaţie şi modalitate. În funcţie de categoria de la care pornim, se poate vorbi, respectiv, de extinderea atât a uneia, cât şi a celeilalte categorii. Or, cu toate acestea n-am putea afirma că există destule motive pentru a include o categorie în alta.

De altfel, cele două categorii se dezvoltă pe baze diferite. În timp ce negaţia s-ar fi putut dezvolta pe baza noţiunii de cantitate, modalitatea şi-ar fi putut lua începutul, după opinia lui Iu. Stepanov, pe baza categoriei timpului prin dezvoltarea şi transformarea ei continuă (Ю. Степанов, 1975, p. 86-88). Or, întrucât negarea sintactică nu are legătură cu categoria temporalităţii, ea nu poate ţine de categoria modalităţii (*Idem*, p. 264). Dar întrucât negaţia într-un mod anumit corelează cu cuantificatorul, cu circumstanţele şi în genere cu tot felul de operatori, ea se face simţită şi de modalitatea propoziţiei.

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

Rezultă că spre deosebire de modalitate, unde în calitate de element opozitiv apare realitatea, în calitate de element opozitiv al negației apare aserțiunea (afirmația) care poate fi atât reală, cât şi ireală.

În ordinea aceasta de idei, T. Lomtev subliniază că drept modale urmează să fie considerate astfel de semnificații ca: „realitatea", „posibilitatea", „presupunerea", „necesitatea", „autenticitatea", „certitudinea", „incontestabilitatea", „probabilitatea", „presupoziția", „optativitatea" etc. (Т. Ломтев, 1972, p. 84). Cât priveşte „negația" şi „afirmația", trecute uneori la modalitate, după cum s-a putut observa *supra*, ele, după cum presupune T. Lomtev, s-ar prezenta drept operații logice din perspectiva valenței logice a judecății. Pentru confirmare se citează următoarea formulare a negației logice:

Ā este un enunț care se prezintă drept fals când **A** este adevărat şi drept adevărat când **A** este fals. (*Apud*, Новиков, 1973, p. 41).

Fiind o categorie lingvistică, negația din cadrul ONA dispune de o rețea destul de cuprinzătoare de mijloace de exprimare, acestea, având capacitatea de a fi utilizate în tot felul de propoziții (cu unele mici excepții) de diverse aspecte de orientare comunicativă, intrând în corelație cu diferite sensuri modale. Sensul unor asemenea propoziții se va deosebi, bineînțeles, de propoziția cu modalitatea „zero" [*ø*] (de fapt, propoziția cu verbul-predicat la modul indicativ), întrucât însăşi modalitatea sub aspect semantic implică una din nuanțele de tipul: „posibilitate", „presupoziție", „optativitate", „probabilitate" etc. De aici şi ideea că negația ar intra drept parte componentă a diverselor opoziții modale.

În funcție de tipul opoziției modale ce corelează cu negația, sensul enunțului poate fi diferit. De exemplu, unul va fi sensul propoziției negative în care modalitatea este exprimată prin forma personală a verbului (***Nu** m-aş duce*. – *M-aş duce*); altul, când modalitatea este redată printr-un cuvânt incident (*Vasile*, ***probabil***, *n-a plecat*. – *Vasile*, *probabil, a plecat*); al treilea – când opoziția modală este reprezentată printr-un verb modal. Printre altele, în ultimul caz este posibilă exprimarea a cel puțin două sensuri, în funcție de locul operatorului negativ în enunț: dacă acesta stă înaintea verbului modal sau înaintea verbului de bază (cf.: *Poate să vină*. – ***Nu** poate să vină*. – *poate să **nu** vină*). Negația modifică, după cum se poate observa, caracterul modalității, în funcție de poziția operatorului negativității în enunț: folosind exponentul negației în prepoziția (/ înaintea) verbului modal în cazul semnificației modale „necesitate", „imperativitate" (*El **nu trebuie** să pregătească lecțiile*) poate fi redată lipsa necesității, iar utilizând indicele negativității pe lângă exponentul modalității „posibilitate" poate fi redată semnificația de „imposibilitate" (*El **nu** poate pregăti* [/ *să pregătească*] *lecțiile*). Or, şi într-un caz, şi în al doilea (negarea necesității şi negarea posibilității) sunt prezentate aici, respectiv, prin două tipuri de manifestări. În primul caz: 'El nu trebuie să pregătească lecțiile, deoarece le-a pregătit de acum'. În cel de al doilea caz 'El nu poate pregăti lecțiile, deoarece nu este în stare să o facă' şi 'El nu poate pregăti lecțiile, deoarece este ocupat cu alte lucruri'.

Dacă operatorul negativității precede conjunctivul, care constituie, din punctul de vedere al modalității, un tot întreg cu operatorul „necesitate" (*trebuie*), atunci modalitatea se păstrează. Dar ea devine o proprietate nu a raportului dat, ci, după cum consideră T. Lomtev, o facultate a complementării (completării) teoretico-multiple ale acestui raport (Т. Ломтев, 1972, p. 106). Propozițiile de tipul *El trebuie nu să pregătească lecțiile*… din perspectivă semantică par neterminate, necesitând, parcă, o complinire: 'Datoria lui nu e de a pregăti lecțiile, ci de a îngriji de animale'. În limba rusă utilizarea operatorului negativ

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

în prepoziția infinitivului este un fenomen cât se poate de obişnuit (de ex.: *Он обязан не готовить уроки*, *a*…) şi acest sens apare destul de pronunțat. Or, în limba română construcțiile cu operatorul negativ înaintea conjunctivului (*El trebuie* ***nu*** [*că*] *să pregătească lecțiile*…) – o construcție, în fond, puțin obişnuită pentru română, comunică modalității o nuanță de imperativitate, prohibiție, suspendare, interzicere a acțiunii respective.

Un loc aparte printre enunțurile cu exponentul modalității exprimat prin verbe modale ocupă cele cu verbul *a putea*. În limba română construcția asertivă cu verbul modal dat (*El* ***poate*** *lucra*) nu admite operatorul negativității înaintea infinitivului verbului de bază: o structură de tipul **El poate* ***nu*** *lucra*, nu se admite de uz. Mai naturală ar părea construcția cu elementul omniprezent *a* înaintea infinitivului (de exemplu, *El poate* ***a nu*** *lucra*), deşi nici ea nu este des întrebuințată. E posibilă o construcție negativă cu conjunctivul (*El poate* ***să nu lucreze***) care face opoziție cu enunțul ce conține verbul pozitiv atât la conjunctiv, cât şi la infinitiv (cf.: *El poate lucra. – El poate să nu lucreze*).

Importanța studierii problemei privind raportul dintre negație şi modalitate constă în faptul că ea ne ajută să înțelegem felul cum corelează între ele diverse categorii ale limbii, ca de exemplu, adverbul şi prepoziția, construcțiile prepoziționale şi formele cazuale ale numelui, valența verbului şi valența adjectivului, raportul dintre numeral şi pronume etc.

ONA şi modalitatea la fel ca şi o serie de alte categorii, se întrepătrund, formând diverse şi variate opoziții funcțional-semantice.

Drept motiv pentru includerea ONA în paradigma categoriei modalității de către mai mulți lingvişti ar fi putut servi definirea tratarea opozițiilor modale în enunț drept raportul celor comunicate față de realitate. Dacă „certitudinea" („adevărul") şi „falsitatea" („falsul") comunicării va fi prezentată drept atitudine față de cele expuse în propoziție, iar exprimarea opoziției „certitudine – falsitate" se va corela nemijlocit cu contrapunerea „negație-afirmație", atunci nu va constitui mare dificultate a stabili motivul unei astfel de interpretări. Vorba e că în evaluarea opoziției dintre negație şi aserțiune nu totdeauna se ține cont de modalitatea propoziției la forma asertivă a verbului-predicat şi, respectiv, de mijloacele de exprimare a acestora. Drept rezultat, în loc de a se contrapune enunțul negativ cu verbul predicativ la un mod ireal în enunțul cu acelaşi verb pozitiv la acelaşi mod, el se opune verbului dat asertiv la modul indicativ, i. e. la modul „zero" [*ø*]. Or, opoziția „negativitate – aserțiune", pe de o parte, şi paradigma modalității, pe de alta, se plasează pe două planuri diferite. Aceasta permite ca cele două categorii să se folosească concomitent în acelaşi enunț. Sensurile lor se intersectează, obținându-se drept rezultat exprimarea multiplelor şi variatelor opoziții funcțional-semantice.

Cele două sisteme de opoziții (ONA şi paradigma modalității) au fundamente diferite. Spre deosebire de modalitate, la baza căreia se află categoria temporalității, ONA apare pe baza categoriei „cantității" („cantitativității"). Spre deosebire de modalitate unde în calitate de „fundal" pentru manifestarea opozițiilor ei paradigmatice este utilizat verbul-predicat la indicativ, prin care se exprimă realitatea, în cadrul ONA drept astfel de bază figurează aserțiunea care poate fi reprezentată atât printr-o acțiune reală, cât şi prin una ireală. Ignorarea acestui fapt a generat tendința destul de răspândită de a considera „negația" împreună cu „aserțiunea" drept elemente extreme ale paradigmei modalității.

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)

Referinţe bibliografice

1. Бондарко А. В. *Грамматическая категория и контекст*. Leningrad, 1971.

2. Арская Р. Н. *Утверждение и отрицание*, *выраженное модальными словами в итальянском языке* // Вопросы языкознания, грамматики, лексики и стилистики. Учёные записки (I-й МГПИЯ), t. 25, 1961.

3. Александров М. Н. *К структуре ответа* (*в связи с проблемой модальности отрицания*) // Учёные записки ЛГУ, Т. 318. Вопросы синтаксиса, стилистики и методики преподавания немецкого языка. Leningrad, 1967.

4. *Грамматика русского языка*, t. II, p. I. Moscova, 1954.

5. Виндльбандт В. *Прелюдии*. СПб., 1904.

6. Jespersen O. *Negation in English and other Languages*. Copenhagen, 1917.

7. Виноградов В. В. *Некоторые задачи изучения синтаксической природы предложения* // Вопросы языкознания, 1954, nr. 1.

8. Холодович А. А. *О некоторых формах модальности в японском языке* (*утверждение и отрицание*). Очерки по японскому языку// Учёные записки ЛГУ. Вып. 10, Leningrad, 1946.

9. Адмони В. Г. *Введение в синтаксис современного немецкого языка*. Leningrad, 1956.

10. Адамец Пр. *К вопросу о модификациях* (*модальных трансформациях*) *со значением необходимости и возможности*// Československa rusistica, 1968, nr. 2.

11. Ломтев Т. П. *Предложение и его грамматические категории*. Moscova, 1972.

12. Мирович А. *Основные функции частиц в современном русском языке* // Лексический сборник. Вып. V. Moscova, 1962.

13. Панфилов В. З. *Грамматика и логика* (*грамматическое и логико-грамматическое членение простого предложения*). Moscova-Leningrad, 1963.

14. Золотова Г. А. *Очерк функционального синтаксиса русского языка*. Moscova, 1973.

15. Molho M. *De la négation en Espagnol*// Mélanges Marsel Pataillon. Bulletin hispanique. T. LXIV bis. Bordeaux, 1962.

16. Афанасьев П. А. *Выражение подтверждения и отрицания в ответных репликах в современном английском языке*. АКД. Moscova, 1966.

17. Степанов Ю. С. *Методы и принципы современной лингвистики*. Moscova, 1975.

18. Новиков Л. А. *Антонимия в русском языке*. Moscova, 1973.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6627 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:56 UTC)